מנורת המאור — בשבח המאריך אפו ואינו כועס

בענין הכעס והחמה

יסתיר כל איש משכיל קצפו כי הסכל יראה זעפו שכלו נבחר מכל חמדת הונו גם מבחר כספו ראשית כל עון הוא האף ובטרם כל יום דין נגפו אורו ידעך יום יתקצף גם יחשכו כוכבי נשפו לכן משכיל אל יזעף כי שכל אדם האריך אפו.

שכל אדם האריך אפו ותפארתו עבור על פשע. גרסי' במ' תעניות בפ' שלישי, שאלו תלמידיו את רב אדא, במה הארכת ימים. אמ', מימי לא הקפדתי בתוך ביתי, ולא צעדתי על ראש עם הקדש, ולא הרהרתי במבואות המטונפות, ולא הלכתי ארבע אמות בלא תורה ובלא תפילין, ולא ישנתי בבית המדרש לא שנת קבע ולא שנת ארעי, ולא ששתי בתקלת חברי, ולא קראתי לחבירי בחניכתו, ואמרי לה בחנינתו. ד"א שכל אדם האריך אפו ותפארתו עבור על פשע, האדם המשכיל מאריך אפו, ואינו כועס, ומעביר על מדותיו, ואינו אומר, כאשר עשה לי כן אעשה לו. ומצינו המדה הטובה הזאת ביצחק אבינו ע"ה, אחר שטרדו אבימלך מאתו, שנאמר ויאמר לו אבימלך לך מעמנו כי עצמת ממנו מאד, וכשהלך אליו אבימלך, לא שילם לו כמעשיו, אלא קבל אותו בסבר פנים יפות, ולאנשים אשר עמו, והאכילן והשקן, שנאמר ויעש להם משתה ויאכלו וישתו. ויוסף, אע"פ שמכרוהו אחיו, העביר על מדותיו ולא שילם להם כמעשיהם, שנא' ויאמר להם, אל תיראו אנכי אכלכל אתכם ואת טפכם וינחם אותם וידבר על לבם. וחסיד אחד, היה רגיל, כשהיה ישן על מטתו בלילה, היה אומר, שרי ליה לכל מאן דצערן, כדי שלא ילין לעולם במריבה עם שום אדם, ואפי' היו עולבין אותו, לכלם היה מוחל.

וכל המעביר על מדותיו ואינו כועס, הב"ה אוהב אותו ושומע תפלתו, כדגרסי' בפ' ערבי פסחים שלשה הב"ה אוהבן, מי שאינו כועס, ומי שאינו משתכר, ומי שאינו עומד על מדותיו. וגרסי' בפ' שלי' דמסכת תעניות מעשה בר' אליעזר, שירד לפני התיבה ואמ' עשרים וארבעה רננות, ולא נענה. ירד ר' עקיבא ואמר אבינו מלכנו, ונענה. יצאתה בת קול ואמרה, לא מפני שזה גדול מזה, ולא זה גדול מזה, אלא שזה מעביר על מדותיו, וזה אינו מעביר על מדותיו.

וגרסי' במדרש אשרי מי שנתקיימו בו דברים הללו, מי שיש לו שם טוב, והמעלה על לבו יום המיתה, והכועס על עוברי עבירה וממחה בידם, והרואה את הנולד, והמאריך כעסו, והמקבל מוסר מחכמים, והחושב בלבו שהוא חייב, כדי שישפיל עצמו. והזכירן שלמה ע"ה ואמ' עליהם טוב. כיצד. מי שיש לו שם טוב, שנא' טוב שם משמן טוב. והמעלה על לבו יום המיתה, שנא' טוב לכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה. והכועס על עוברי עבירה, שנא' טוב כעס משחוק, ואין שחוק אלא עבירה, שנאמר ויאכלו וישתו ויקומו לצחק. והרואה את הנולד, שנא' טוב אחרית דבר מראשיתו. והמאריך כעסו, שנא' טוב ארך אפים מגבור. והמקבל מוסר חכמים, שנא' טוב לשמוע גערת חכם. והחושב בלבו שהוא חייב כדי שישפול עצמו, שנא' אל תהי צדיק הרבה, וכתיב בתריה טוב אשר תאחז בזה וגו'.

אבל מי שאינו מעביר על מדותיו, והוא בעל חמה ורב כעס, ומקפיד תמיד, יסורין באין עליו ומיני חולאים רעים שולטין בגופו. כדגרסי' במ' נדרים בפ' ארבעה נדרים, א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן, כל הכועס, כל מיני פורענות של גיהנם שולטין בו, שנא' והסר כעס מלבך והעבר רעה מבשרך, ואין רעה אלא גיהנם, שנא' וגם רשע ליום רעה. ולא עוד אלא שהתחתוניות שולטות בו, שנא' והתן ה' לך שם לב רגז וכליון עינים ודאבון נפש. איזהו דבר שמכלה את העינים ומאדיב את הנפש, הוי אומר אלו התחתוניות.

וגרסי' במ' שבת בפ' הבונה, אמ' רבה בר רב הונא, כל הכועס, אפי' שכינה נגדו, אינו דורש מעשה הב"ה, שנא' רשע כגובה אפו בל ידרוש אין אלהים כל מזמותיו, וכתי' בתריה רשע יראה וכעס. ר' ירמיה מדפתי אמר, אף משכח תלמודו ומוסיף טפשות, שנא' כעס בלב כסילים ינוח, וכתי' וכסיל יפרוש אולת. רב נחמן בר יצחק אומר, בידוע שעונותיו מרובין מזכיותיו, שנא' ובעל חמה רב פשע. א"ר עקיבא, החובט פתו בארץ, והמפזר מעותיו בחמתו, אינו נפטר מן העולם עד שיצטרך לבריות. הוא היה אומר, כל הקורע בגדיו בחמתו, והמשבר כליו בחמתו, סוף שהוא עובד ע"ז, שכך הוא אומנותו של יצר הרע, היום אומר לו כך, למחר יאמר לו לך עבוד ע"ז. וארז"ל כל הכועס כאלו עובד ע"ז, שנא' לא יהיה בך אל זר. אל, כמו יש לאל ידי, ר"ל כח זר, שהוא הכעס.

וכל מי שהוא ארך אפים, ומושל ברוחו, ואינו כועס, ואינו מקפיד, מקרב את אומות העולם לישראל, ומכניסם תחת כנפי השכינה. כדגרסי' בפ' במה מדליקין ת"ר לעולם יהא אדם ענותן כהלל, ואל יהי קפדן כשמאי. מעשה בשני בני אדם שהמרו זה את זה, ואמרו, מי שילך ויקניט את הלל יטול ארבע מאות זוז. אותו היום ערב שבת היה והיה חופף את ראשו. הלך ועמד על פתח ביתו, ואמ' מי כאן הלל, מי כאן הלל. נתעטף ויצא לקראתו, ואמ' לו, בני, מה אתה מבקש. אמ' לו, שאלה גדולה יש לי לשאול. אמ' לו, שאל, בני, שאל. אמ' לו, מפני מה ראשיהן של בבליים סגלגלים. אמ' לו, שאלה גדולה שאלת, מפני שאין להם חיות פקחות. הלך והמתין שעה אחת, [וחזר] ובא. אמ' מי כאן הלל, מי כאן הלל. נתעטף ויצא לקראתו. ואמ' לו, בני, מה אתה מבקש. אמ' לו, שאלה גדולה יש לי לשאול. אמר לו, שאל, בני, שאל. אמ' לו, מפני מה עיניהן של תרמודיים טרוטות. אמ' לו, בני, שאלה גדולה שאלת, מפני שדרין בין החולות. הלך והמתין שעה אחרת וחזר ובא, ואמ' מי כאן הלל, מי כאן הלל. נתעטף ויצא לקראתו. אמ' לו, בני, מה אתה מבקש. אמ' לו, שאלה גדולה יש לי לשאול. אמ' לו, שאל, בני, שאל. אמ' לו, מפני מה רגליהן של אפריקיים רחבות. אמ' לו, שאלה גדולה שאלת. אמ' לו, שדרין בין בצעי המים. [אמר לו, שאלות רבות יש לי לשאול ומתירא אני שמא תקפיד. נתעטף וישב לפניו. אמר לו, כל שאלות שיש לך לשאול, שאל. אמר לו, אתה הוא הלל נשיא ישראל. א"ל, כן. א"ל, אם אתה הוא, אל ירבו כמותך בישראל. א"ל, מפני מה. א"ל, מפני שאבדת ממני ארבע מאה זוז. א"ל, הוי זהיר ברוחך, כדאי הוא הלל שתאבד עליו ארבע מאות זוז וארבע מאות זוז, והלל לא יקפיד].

וגרסי' באבות דר' נתן ואל תהי נוח לכעוס. מעשה באחד שבא להכעיס את הלל הזקן. המתין לו עד שיישן. התחיל דופק ואומר, מי כאן הלל, מי כאן הלל. אמ' לו, מה לך. אמ' לו, שאלה אחת. הלך ופתח. ונתעטף וישב לו. אמ' לו, שאל שאלתך. אמ' לו, שכחתי. אמ' לו, הזהר ברוחך. אמ' לו, מפני מה זנבה של פרה ארוך ושל חמור קצר. אמ' לו, שאלה גדולה שאלת, מפני שהחמור נושא אוכף על בשרו ואין זנבו מגיע עד חצי ירכו, ובשר הפרה מגולה, לפי' זנבה ארוך. אמ' לו, יש לך שאלה אחרת. אמ' לו, לאו. עמד והלך לו. עלה וישן לו. כיון שישן, התחיל דופק. ואמ', מי כאן הלל, מי כאן הלל. אמ' לו, מה לך. אמ' לו, שאלה אחת. עמד ופתח לו. נתעטף וישב לו. אמ' לו, שאל שאלתך. אמ' לו, שכחתי. אמ' לו, הזהר ברוחך. אמ' לו, מפני מה ראשיהן של בבליים ארוכים ושל בני מדינה זו מגולגלים. אמ' לו, שאלה גדולה שאלת. אמ' לו, מפני שאין במקומן עריסות, וכל ימיו הוא גדל על חיק אמו, ושל בני מדינה זו, כיון שהאשה יולדת, היא נושאת ונותנת אותו בתוך העריסה, ראשיהן נעשין מגולגלין. אמ' לו, שאלות רבות יש לי לשאול ומתירא אני שמא תקפיד. נתעטף וישב לפניו. ואמ' לו, כל שאלות שיש לך לשאול, שאל. אמ' לו, אתה הוא הלל נשיא ישראל. אמ' לו, הן. אמ' לו, אם אתה הוא, אל ירבו כמותך בישראל. אמ' לו, מפני מה. אמ' לו, מפני שאבדת ממני ארבע מאות זוז. אמ' לו, הוי זהיר ברוחך, כדאי הוא הלל שתאבד עליו ארבע מאות זוז וארבע מאות זוז, והלל לא יקפיד.

ת"ר מעשה בגוי אחד, שבא לפני שמאי. אמ' לו, כמה תורות יש לכם. אמ' לו, שתים, אחת בכתב ואחת על פה. אמ' לו, שבכתב אני מאמינך, שבעל פה איני מאמינך. אמ' לו, גיירני על מנת שתלמדני תורה שבכתב. גער בו והוציאו בנזיפה. בא לפני הלל, גייריה. יומא קמ' אמ' לו, א"ב ג"ד, למחר אמ' לו, ד"ג ב"א. אמ' ליה, והא אתמול לא אמרת לי הכי. אמ' ליה, ולאו על דידי קא סמכת, דבעל פה נמי סמוך עלי. ושוב מעשה בגוי אחד, שבא לפני שמאי. אמ' לו, גיירני על מנת שתלמדני כל התורה כלה כשאני עומד על רגל אחד. דחפו באמת הבנין שבידו. בא לפני הלל, גייריה. אמ' לו, דעלך סני לחברך לא תעביד [ואידך פירושה הוא, זיל גמור]. ושוב [מעשה] בגוי אחד, שהיה עובר אחורי בית הכנסת, ושמע קול סופר שהיה מקרא לתינוק, ואלה הבגדים אשר יעשו חושן ואפוד וגו'. אמ' לו, פרשהו לי. פרשהו לו. אמ' לו, הבגדים הללו למי. אמ' לו, לכהן גדול. אמ' הגוי בעצמו, אלך ואתגייר על מנת שיעשוני כהן גדול. בא לפני שמאי ואמ' לו, גיירני על מנת שתשימני כהן גדול. דחפו באמת הבנין שבידו. בא לפני הלל, גייריה. אמ' לו, כלום מעמידין לפני המלך אלא מי שיודע טכסיסי מלכות, לך למוד טכסיסי מלכות. הלך וקרא. כיון שהגיע להזר הקרב יומת, אמ' לו, מקרא זה על מי נאמר. אמרו לו, אפי' על דוד מלך ישראל. נשא קל וחומר בעצמו, ומה ישראל, שנקראו בנים למקום, ומתוך אהבתו שאהבן קרא להן בני בכורי, כתי' בהן והזר הקרב יומת, גר הקל, שבא במקלו ובתרמילו, על אחת כמה וכמה. אמ', הלל, ינוחו ברכות על ראשך, שהקרבתני תחת כנפי השכינה. לימים נזדווגו שלשתן. אמרו, קפדנותו של שמאי בקשה לטורדנו מן העולם, וענותנותו של הלל הכניסה אותנו תחת כנפי השכינה.